

ХРИСТИНА
ДОЧАКАНО УТРО

© Анна Авиил, автор

© Дамян Дамянов, художник на корицата

© Сиела Норма АД

София • 2026

ISBN: 978-954-28-5416-6

АННА АВИИЛ

ХРИСТИНА

Доцакано утро

 ciela

*Вдъхновена от реални исторически събития
и подвизите на предците ни, тази книга няма
претенции за историческа прецизност.*

1899 година

Глава 1

Тежко и напрегнато протече заседанието на управителния съвет на банката. Проточи се повече от три часа.

Три безсмислени часа, в които не се стигна до никакво решение! Пропиляно време – стисна зъби Стефан.

Прехвърчащи словесни престрелки, проблясващи в очите искри, обвинения, изсипвани по негов адрес.

И все от Илия Будинов!

Изпълнен със злост и настървение, често пъти без всякаква логика, Будинов го контрираше почти непрекъснато и открито саботираше всяка негова дума. Надменните му нападки бяха пълни с условности и недомлъвки. Така беше, откакто Стефан Захариев стана новото попълнение в управителния съвет на търговска банка *Сарафов*. Придобиването на равен брой акции заедно с тези на дългогодишните партньори на собственика и директор Никола Сарафов – Петър Драганов и Илия Будинов, и еднаквото му право на глас заедно с техните му донесоха отявлената враждебност на Будинов, който невъздържано показваше своята неприемливост към този факт.

Все още напрегнат от днешното заседание, Стефан прехвърляше през ума си думите на Будинов, раздразнен от себе си, че не бе по-твърд с него. Сарафов и Драганов се бяха въоръжили с търпение и полагаха старание да обуздават поведението на своя стар съдружник – къде от лоялност към дългогодишните им взаимоотношения, къде от състрадание към него. Особено откакто бяха започнали да го виждат да се застоява задълго над чашките в елитния клуб до сградата на банката с вторачен в течността поглед, сякаш с очи я пиеше. Но на Стефан бе особено трудно и му костваше неистово усилие на волята да смекчава напирещата в него

острота към този човек и с която би подобавало да посрещат тези несправедливи словесни удари. Силното чувство за правда непримиримо бушуваше в гърдите на младия мъж и на него му се виждаше все по-безсмислено да го потиска в себе си. Наравно с това влошеното състояние на Будинов след позорното бягство на дъщеря му с измамника драскач Франц пораждаше в незлобливото сърце на Стефан съжаление, което го раздвояваше и надвиваше над дръзките думи, които напираха да излязат при техните сблъсъци. Често виждаше как възрастният мъж губи тонус и погледът му от надменен и остър ставаше безразличен и вял. Самият Сарафов забелязваше, че Будинов не е това, което беше преди, и че работа му в банката лежи на стари лаври. Той единствен разбираше много добре, че неговият дългогодишен партньор вдига тоя шум около Стефан не толкова от злост, колкото да отклони вниманието от злочестата си особа.

И днес Никола Сарафов не успя да овладее положението и ултимативно прекъсна заседанието на управителния съвет. Преустановиха го без резултат. Отново. А времето напредваше, изоставаха от начертания план. Нямаха право на грешки, всяко протакане струваше пари. Залогът беше голям – столицата трябваше да има електричество, за да посрещне сияеща и искряща новия век. Както подобаваше на една модерна европейска столица. Както я бе виждал множество пъти в представите си Стефан. Да види столицата осветена бе като да види физически измеримо нейното достойнство. Достойнството, което се полагаше на българската столица въпреки нападките и хулите, които разочаровашо се сипеха върху нея откъде ли не – отвътре и отвън.

Младият мъж бе положил неимоверни усилия точно тяхната банка да придобие тази концесия. Проучил бе детайлно всички възможности около тази сделка и бе повече от сигурен в нейния дългосрочен успех. Очакваната чиста печалба щеше да бъде завидна. С енергично вдъхновение и

безпогрешен инстинкт той се бе устремил към поставената цел и неотклонно следваше поетата посока. След множеството срещи, изписани книжа и документи с размах управляваше целия процес по електрифицирането на столицата, но продължаваше да преодолява непредвидими препятствия.

Той бе наясно, че вече целият град с трепет очаква това събитие. Дори понякога го спираха на улицата познати и непознати хора с въпроси за електричеството или ей така, да споделят вълненията си по въпроса, а между другото и някой и друг съвет да му дадат. Осъзнал цялата отговорност, която лежеше на плещите му, Стефан учтиво изслушваше всеки и спокойно отговаряше, макар повечето от тези хора да бяха далеч от същината на тази новост и чисто и просто искаха да задоволят своето любопитство. С удивление вдигаха погледи към мрежата от жици, която се плетеше над главите им, възторжено я наричаха *електрическото слънце* или с гръмкото *илюминация* и в захлас цъкаха с език.

Усмиваше им се Стефан, но във всичко това все повече му натежаваше мисълта, че строежът на юзината* значително започна да изостава от предначертаното. Дълго време инженерът италианец се колеба дали турбините да бъдат вертикални, или хоризонтални. След продължителни измервания и всякакви изчисления той реши, че турбините трябва да са вертикални, но задължително от тези с най-мощното налягане – „Френсис“**, не признавал други. Изведнъж се бе оказало, че пътят на електропровода към града трябва да се промени и да бъде удължен с още шест километра. Нивото нямало да позволи да бъде прокаран по първоначално определеното трасе, а евентуалните разкопки щели да забавят изграждането му с още няколко месеца. Съвсем ненадейно инженерът бе решил, че за пробиването

* Юзина – малка водноелектрическа централа. (Всички бележки под линия са на автора.)

** Турбина „Френсис“ – тип водна турбина под налягане.

на водния тунел ще са му необходими специалисти от Италия, българите не можели да обработят камъка, както на него му било нужно.

*Естествено, кога бяха градили българите каменни язове!**

Отстъпи Стефан и се съгласи да ги повикат, макар да беше наясно, че техният труд е много по-високо платен и това ще коства допълнителни разходи на заложения бюджет. Междувременно инженерът взе да обикаля из планините, за да търси точния вид камък за водния тунел, и никакъв не се видя две седмици. Когато най-сетне се появи, впрегна върволица от каруци и селяни от близките села и се запъти да докарва находките си от планината. След продължително чакане пристигнаха италианските специалисти със своите семейства и Стефан се зае да ги настанява из околните села, в близост до строящата се юзина.

Всяко едно нещо около изграждането на юзината и прокарването на мрежата в града се случваше за първи път. Не беше особено голям опитът и по света – малко бяха столиците из Европа с електрификация. Стефан се бе постарал да намери специалист с що-годе някакъв опит, но и инженер Фабио Корели често създаваше впечатление, че експериментира и на момента измисля какво да се направи. През цялото това време, докато Стефан се бореше с всякакви внезапно изскачащи препятствия, той виждаше насочен срещу себе си показалеца на Будинов, а горчивата дума *провал*, развявана като пряпорец от този мъж на всяко събрание на управителния съвет, уязвяваше честта му.

Намеренията на Стефан столицата да посрещне новия век светеща и празнична, великолепна, както никога досега, все повече се отдалечаваха от реалността. Той все по-ясно осъзнаваше, че от този заветен миг го дяляха поне още десетина месеца и със сигурност нямаше как да се случи в новогодишната нощ. Направи всичко възможно за посрещане-

* Яз – изкуствена преграда за отбиване на вода.

то на новия век електричество да има в княжеския дворец, централния площад, Градската градина и някои централни сгради, но през новогодишната нощ в останалите части на града щяха да мъждукат старите газени фенери, които едва осветяваха около себе си.

Стефан вдигна ръка и приглади вълнистите си коси. Есенният ветрец бе преминал през тях и бе разбъркал изрядната им подредба. Сетне плъзна ръка и замислено потри брадата си. В днешния ден младият мъж се надяваше при това свое посещение на строящата се юзина всичко да бъде наред и да не го очаква нова неприятност. Надяваше се бързо да направи редовния оглед и да се прибере, без да се бави. При Божана. При Христина. Там, където беше сърцето му.

Той пое дълбоко въздух, шумно въздъхна и отпусна гръб на меката облегалка на файтона. Немного широк и неравен, пътят напред лъкатушеше измежду исполинските възвишения и гористи местности на планината. Набързо прокаран за строежа на юзината, той бе труден за изминаване. На места имаше твърде тесни участъци, които затрудняваха двойката впрегнати пред файтона коне, и те с усилие преминаваха през тях.

Младият мъж се заслуша в тропота на техните копита и излезе от своето вглъбение. Мисълта за неговите коне го накара да се усмихне и той се надигна от меката седалка, за да ги погледне. Погледът му със задоволство се плъзна по лъскавата им козина. Вдясно едрият мускулест гръб на верния му Тристан извършваше равномерни, плавни движения. При всяка негова стъпка широките му плещи изпъкваха и излъчваха сила. Изправил гордо глава с остро щръкнали уши, той изпръхтяваше от време на време, бдителен за всеки шум и всяко движение пред тях. До него Изолда се открояваше с по-светлата си козина и вирната опашка. Наклонила глава към Тристан, сякаш за нея пътят нямаше значение, а само това да го следва. В общия им впряг неговите

гърди винаги бяха малко по-напред от нейните. Виждаше се как Изолда с лекота се подчинява на своя водач и безусловно следва неговата крачка.

Стефан си спомни как преди две години Божана я избра – развълнувано, от пръв поглед. С някакъв свой усет, далеч от практичния подход на Стефан. Божана избра спътницата на Тристан със сърцето си и пак със сърце ѝ даде името. Сякаш разбрала мислите ѝ, Изолда никога не се отделяше от Тристан. И пак с някакъв необясним за Стефан усет между тях двете след Тристан само на Божана се подчиняваше тази буйна породиста красавица.

Младият мъж се усмихна замечтано. Разбираше я много добре, защото и неговото сърце от Божана бе покорено. Цялото му същество бе подвластно на крехката му и нежна съпруга. Тя владееше сърцето му с деликтна, опияняваща власт, със сила, която той жадуваше да усеща. Съпружество то го бе дарило с непознати пориви и надежди, усетил се бе завършен и цялостен. Отдадена, душата му вкусваше всеки миг, прекаран със съпругата му, и Стефан се наслаждаваше на нейната любов възвишена, но и омайваща, дълбока, но и нежна, опияняваща, но и светла, чиста, непозната допреди да има Божана в живота си.

Ето че го бе дарила и с желаната рожба. Христина. Малкото момиченце, което сутрин сънено и с разрошени руси къдрици се промъкваше в тяхната стая и докато Божана вгълбено се молеше, тя се мушваше в скута на Стефан. Малкото ѝ топло телце се буташе в него и тя го поглеждаше, въпросително ококорила сините очета. *Мама*, прошепваше в ухото му детското гласче, *моли се. Шшш*, слагаше показалец пред устните си той, сетне целуваше нежно малката главица. *Шшш*, повтаряше тя след него с пръстче, притиснато в малките устнички. Притихнала в скута на баща си, Христина с любопитство се визираше в тихото вгълбение на своята майка, но когато младата жена отвореше очи и отправеше поглед към нея, мал-

кото момиченце внезапно се преобразяваше. Звънкият му смях бързо огласяше цялата къща и неспирното бърборене не подминаваше никого от домочадието. От сутрин до вечер детските крачета енергично тупаха навред и неуморимо я водеха из всички кътчета на къщата и двора.

Стефан беше нетърпелив. Прииска му се да разпoredи на кочияша да обърне файтона и час по-скоро да се прибере при своите момичета. Понякога сам на себе си се чудеше как точно е живял, преди да срещне Божана. Така наситени с живот бяха четирите съпружески години и някак избледняващо и неясно ставаше съществуването му отпреди това. Чудеше се как е могъл да живее без нея, без скъпото ѝ присъствие, без ласкавите ѝ длани, без да потъва в очите ѝ, неутолим за тяхната необятност. Бе станал зависим от близостта ѝ. Дишаше и пиеше от нейното присъствие. Всеки ден откриваше по нещо ново в своята любима и жадно се сливаше с него. Нуждаеше се да я притиска в прегръдките си вечер, когато заспиваха, да усеща главата ѝ върху гърдите си, да чува равномерно ѝ дишане. Често пъти нощем се будеше и унесено я съзерцаваше, докато спи. Погледът му благоговеещо се спираше на клепачите с дълги ресници, деликатните черти на бялото лице, сънно отпуснатите плътни устни, косите, които покриваха шията, и няколкото кичура, които се спускаха към разтворената риза, извивката на рамото, което равномерно се повдигаше и спускаше, нежната и мека длан, която се бе промушила под възглавницата. Не смееше да я докосне, за да не наруши съня ѝ. Обичаше да присяда до нея, докато тя чете, вперила поглед в страниците пред себе си. Промушваше ръка под тънкия ѝ кръст, тя му се усмихваше с алените си устни, сетне облягаше глава на рамото му и продължаваше на глас.

Стефан се огледа. Неусетно се бе изпарил натрупаният по-рано гняв. Като уморено дихание го лъхна есенният полъх. Сякаш земята изпускате последните си топли въздишки. Стана му приятно. Хубава и топла бе тази есен. Любимо бе това

време на Стефан. Обичаше да вдишва есенния въздух, ленив и наситен с тишина. Навред се разгръщаха преливащи багри от златистожълто, оранжево, червено, примесени с отминаващо зелено, изпълваха погледа и внасяха богатство в душата. Тази преминаваща зрялост му навяваше някаква смътна тъга, но и усещане за разточително великолепие. Много скоро есента щеше да отнесе своята пищност и да отстъпи място на зимата с късите си тежки дни и дълги, мразовити нощи.

* * *

Равномерното говорене на старата жена го успокояваше, караше го да се отпуска. Гласът ѝ проникваше през твърдата кора и смиряваше цялата му вътрешност. Вдаден в думите ѝ, той не смееше да помръдне нито едно клонче и унесено слушаше нейния разказ.

– ... и тогава майка Му и баща Му тръгнаха да го дирят. Дирили, дирили те, питали сички люде навред, ала никой не знаел нищо за Него. Уплашила се силно Божията майка, не знаела що да прави. Завайкала се, че не могла да уварди детето си. Зачудила се де да иде да Го дири.

– На никой ли не се е обадил, става майко? – живително бликна детското гласче и развълнува смолистите му сокове.

Младият бор отправи благоговеещ поглед към малкото момиченце и сладост се разля до върха му. Погледът му мина през русите ѝ къдри, които се спускаха по крехките раменца, по малките ръчици, които стояха подпрени на коленцата, нежното бяло личице. Спомни си преди време как нейната майка мереше своя ръст по него. Тогава той и тя бяха много малки. Тя се повдигаше на пръсти, протягаше ръка, докосваше върха му и прокарваше права линия до главичката си. Сетне се вираше ту в себе си, ту в него. Отминало бе това време, ала в неговото сърце всеки спомен стоеше ярък и жив. Отдавна младият бор се бе извисил по-високо и от къщата дори. Израсъл бе силен и здрав, зеленината му се бе разгрънала

гъста и наситена, клоните му се разшириха дълги и красиви, сянката му стана гъста и прохладна, а погледът му обхващаше от край до край и улицата отпред. Ето че сега и нейната дъщеря стоеше тук, под неговите клони. А тя така приличаше на своята майка със същите небесни очи и слънчеви коси, че младият бор на моменти се объркваше дали всичкото това време е отминало. Струваше му се, че все още под клоните му е Божанка, навела главица над книгите на баба си, всеки момент Караман може да дойде да подуши неговия ствол с влажната си муцуна и да отърка в него дебелата си козина. Сякаш минало и настояще се преплитаха ведно. Ала нежно синята рокличка с бели дантелки по ръкавите и около вратлето вместо лепената ризка с пъстрия фустан го подсецаше, че това е Христина. А Караман... Него вече го нямаше, а синовете му не се спираха при младия бор...

Седнала на трикрако столче срещу старата жена и подпряла брадичка върху юмручетата си, Христина се бе вторачила съсредоточено в нея, полуотворила устичка в захлас.

– На никой, чедо, на никой не се обадил – разказваше майка Елена. – След много дирене накрая те решили да се върнат пак в Ерусалим. И там наново Го дирили, дирили и накрая след три дни Го намерили в Божия храм. Седял Той кротко и разговарял с божиите люде, а те не можели да се начудят с какъв ум и разум е дарено това дете. И като Го видяла Божията майка, изтичала разтревожена при Него, прегърнала Го силно и Го попитала: *Защо ни уплаши така, синко? Знаеш ли колко Те дириме?* А Той спокойно отвърнал: *Защо Ме дирите? Не знаете ли, че трябва да Съм в дома на Отца Ми?*

– Как не са се сетили?! – учудено разпери ръчички детето.

– Майко! – строго прозвуча мъжки глас.

Унесен в разказа на старицата, младият бор не бе забелязал как под клоните му бе застанал нейният син. В ръцете си държеше дебело въже, а на тревата до нозете си бе оставил добре оформено и загладено четвъртито парче дъска.

– Що?! – рязко се извърна към него старата жена. За един кратък миг двамата размениха остри погледи, сетне тя глухо добави: – Ти не си ѝ баща, нищо не можеш да ми речеш.

Незнайно защо малкото момиченце се засмя на глас и весело погледна към мъжа. От това изражението му омекна и той блажено се усмихна.

– Виж, люлка. Дедо люлка ти е направил.

– Люлка – повтори детето.

– Ей сега дедо ще я върже в клоните на дървото и Христинка ще се люлее.

– Тинка – усмихна се то.

– За Тинка, даа. Ей сега, потърпи малко.

Въпреки възрастта и прошарените си коси този мъж притежаваше внушителна осанка, едрите му плещи не бяха отслабили силата си. Ако не бе опознал душата му и не се бе научил да разбира езика ѝ, младият бор и до ден днешен щеше да се страхува от неговия вид.

Със силните си ръце мъжът енергично прехвърли единия край на въжето през най-здравия клон на младия бор и го издърпа, пристегна го в здрав възел да не може да мърда. Сетне преметна и другия край на въжето и взе да пристяга и него около клона. После взе парчето дъска и започна да го връзва със свободните краища на въжето. С оживени очички детето следеше всяко негово движение, после изведнъж се обърна отново към старицата.

– Ти стаи майка ли си? – изненадващо я запита то.

– Стара съм, чедо – жената изпъна старческата си ръка и погали русата главица.

– И си майка – продължи детето.

– Майка съм, чедо.

– На кого си майка?

– На дедо, чедо, на дедо ти Васил съм майка.

– А на мойта майка и на нея ли си майка? – невинно извъртя личицето си то.

- И на нея станах, чедо – тъжно въздъхна старицата.
- И на мене ли ще станеш майка?
- Не, рожбо, на тебе съм прабаба.

Сякаш доволно от отговора, момиченцето се засмя широко и показа белите си зъбчета. В тоя момент от къщата излязоха задъхани две млади жени. Младият бор с умиление обърна поглед към тях.

- Какво още правите там? Хайде, спирайте вече – провикна се към тях старата жена.

- И аз това казвам, майко, но Китана не ме чува – заканително тръсна глава едната от тях.

- Какво да чуя! Ако аз не го направя, господарката ще го направи! – обърна се към старицата другата и вдигна ръце нагоре с безпомощен жест.

- Стига с това *господарке!* – подхвана я първата.

- Добре де! Божана! Ето, казах го!

- Хайде да почиваме, Ките! – подкани я първата и седна на ниския миндер на чардака. – Виж, слънцето взе да преваля хълма. Стефан скоро ще дойде да ни вземе.

- Ти трябва да почиваш! – спусна се към нея Китана и взе да подпъхва възглавници зад гърба ѝ. – Изобщо не бива да се уморяваш в това състояние!

- Стига, стига, Ките, остави ме! Добре съм! – побутна я Божана. – Какво му е на състоянието ми!

- Как какво? – Китана избърса чело с опакото на дланта и подпря ръце на кръста си. – Когато очаква рожба, жената трябва да почива и да не се уморява. Докато беше трудна с Христина, не се спря! Помниш, нали? Бъди разумна поне сега, втория път! А и вече не си в първа младост.

При последното Божана избухна в искрен смях и русите ѝ вълни се раздрусаха по раменете.

- Вярно е, че съм по-голяма от тебе, Ките, но на двацет и две години съм още млада. А и мойта трудност е още в самото начало. Имам време да стана тежка и тромава.

– Точно в началото най-много трябва да се пази жената! – И прислужницата се обърна към старата жена: – Кажй ѝ, бабо Елено! Кажй на непокорната си внучка, че съм права.

– Ти откога взе да разбираш толкова от трудни жени? – все още през смях попита Божана. – Човек ще каже, че поне пет деца си отгледала.

– Може да не съм, но имам братя и сестри колко щеш. Кой си мислиш, че се е разправял с тях, като съм най-голяма? Кой си мислиш, че е бил до мама, докато е била трудна с всеки един, а?

– Добре, добре! – вдигна длани Божана. – Предавам се! Не мога да споря повече.

– Дочаках да го чуя – с облекчение въздъхна Китана. – Сега ти ще останеш тук на миндера и ще кротуваш, а аз влизам вътре да довърша къщната работа. И без това време не остана, ей сега ще дойде господарят да ни прибере.

Прислужницата сръчно запретна ръкави и отново влезе навътре в къщата. Божана погледна към високия бор, където в клоните му бе завързана люлка, а баща ѝ вече люлееше малката ѝ дъщеря. Детското гласче радостно се носеше из целия двор, Христина подвикваше на дядо си:

– По-сино! По-сино!

До тях майка Елена се беше свила на едно трикрако столче и умислено гледаше към нея. Божана познаваше тоя угрижен поглед, но не разбра кое сега го бе предизвикало. Опитва се да се усмихне на баба си, но погледът на старата жена сякаш минаваше през нея, без да я забележи, и тревожно се вираше в едни отминали времена. Дали пак при Свилена, майката на Божанка, се бе отнесла? При мига, в който тя бе предала Богу последния си дъх. Оттогава много време бе минало, ала всичко продължаваше да живее ярко в душата на старата жена.

Не се чудеше само младият бор. Той добре познаваше страховете в Еленината душа и нестихващата болка по изгубената снаха, уплаха на старата жена от неизвестността, която носеше една бременност.

Не след дълго се чу конски тропот да приближава и файтон да спира на улицата пред дуvara. Лицето на Божана се озари и тя трепетно насочи поглед към вратника. Когато оттам влезе Стефан, тя припна да посрещне своя съпруг, ала с радостен вик я изпревари малката Христина, та се засили да скочи в ръцете на баща си.

– Татеее! Тате, тате! – бурно разцелува лицето му малкото момиченце.

Младият мъж го вдигна нависоко и се завъртя няколко пъти с него в ръце. Детето нададе ликуващ писък и размаха крачета във въздуха. Бялото му личице грейна, а едрите къдрици се разхвърчаха във въздуха ведно с бялата кордела, която ги придържаше.

Когато слезе на земята, дъщеря му го задърпа за ръката.

– Виж, тате, люлка! Тинка се люлее.

Едва когато я пусна, Стефан се взря с влюбен поглед в Божана и нежно я погали по лицето.

– Как си? – успя да я попита, докато Христина го дърпаше от другата му страна.

– Добре съм – усмихна се Божана и неволно сложи ръка на корема си.

Стефан едва свари да целуне ръка на майка Елена и последва дъщеря си при току-що завързаната люлка. С глъч и смях детето се настани отново на люлката и дядо му го залюля. Застана до тях и Божана да погледа радостта на детето. След малко се вгледа в съпруга си, уморено беше хубавото му лице. От известно време една черта дълбаеше челото му, която грижите правеха все по-дълбока. Очите му гледаха кехлибарено топло, ала зад тях прозираха грижи. Същите тия грижи бяха започнали да шарят кестенявите му коси и бакенбардите със сребристи нишки. Но дори и така той беше още по-очарователен в очите на съпругата си и тя често се вглеждаше в него с възхищение.

Неприкрит и прям, често мислите на Стефан даваха изражение на лицето му. И сега Божана виждаше, че труден е бил денят на нейния съпруг, но потисна желанието да го запита за това. Знаеше, че когато останат насаме, той сам щеше да ѝ сподели каквото има.

Изведнъж ѝ стана хладно и тя разтри раменете си с длани. Рязко се спусна вечерният хлад от върховете на планината. Божана отиде да вземе от чардака наметалцето на Христина и се върна да я загърне.

– Май е време да тръгваме. – Стефан погледна към здрачаващите се върхове на планината.

Сянка на огорчение премина през лицето на Васил. Откакто се бе родила Христина, такова оживление и радост бе внесла в него, та му беше трудно всеки път да се разделя с нея, макар често да идваха с Божанка при тях. Великодушен излезе и зетят, не ограничаваше тяхната близост, по цял ден оставяше Божанка с детето при тях, ала друг беше все пак техният дом. Тук само на гости идваха и после той и майка му пак сами с мълчанието си оставаха. С времето старата все по-вглъбена и мълчалива ставаше. Сам той не бе особено разговорлив. Добре че бяха овцете и кучетата да има някаква глъч в тоя дом. Ала и двамата се преобразяваха, щом дойдеше при тях малката Христина. И единият, и другият се надпреварваха за вниманието на детето. Беше същата като Божанка, когато беше малка, но и нещо по-различно имаше в това детенце. Сякаш носеше в себе си нещо от Свилена, нещо, което влизаше надълбоко в душата на Васил. В очите на внучката си той съзираше същия милостив и мек поглед като онзи на отдавна починалата му съпруга. Всеки път, като я погледнеше, като че се възраждаха избледнелите му спомени и той ясно съзираше едно отдавна невиджано лице.

Въздъхна Васил и с умиление погали меката косица на детето.

– Скоро пак да дойдеш, чедо – топло ѝ каза.

– Пак дода – потвърди Христина и гушна крака му.

Малкото момиченце издигна личице нагоре към дядо си и се усмихна примамливо. Неволно погледът на Христина отиде към клоните на бора, където бе вързана люлката, която все още леко се поклащаше. Сетне тя завъртя главица и проследи с очи високото стъбло чак до върха на младия бор. Усетило детската ѝ топлина, дървото трепетно поклати връхчетата на клоните си. Искаше с нещо да откликне и да ѝ покаже, че я разбира, че умее да общува с нея. От това поклащане се откъсна една шишарка и падна досами крачетата на Христина. Тя се разсмя и веднага посегна да я вземе. Стисна я с малките си пръстчета, отново вдигна главица към върха на дървото и се усмихна закачливо.

Мдааа, хубаво е, че и ти ме разбирашшш, прошумоля със зеленината си той, ела пак да се полюлеешшш в моите клони...

Изпратиха ги до файтона Васил и старата му майка. Попрегърбена, опряла се на своята дървена тояжка, бледото, дребно лице на Елена едва се подаваше изпод черната шамия, която обгръщаше и раменете ѝ. В едната си ръка старата жена стискаше плетена кошница със стръкове билки в нея. С умиление опря лицето си в рамото на Божана и за кратко се отпусна в нейната прегръдка. Сетне хвана десницата на младата жена, стисна я със съсухрената си ръка и като срещна очите ѝ, тихо каза:

– Да се пазиш, чедо, да се пазиш, че сè в тебе ми е умът, откак си трудна.

– Бъди спокойна, майко. Аз съм добре – мило се усмихна Божана и отново притисна в прегръдката си старицата. – Ти така и с Христинка, като бях трудна, пък нали видя – всичко мина гладко и добре. Не се кахъри, майко. Ще видиш, че и тоя път всичко ще бъде наред. Знам аз какво си мислиш, ама аз не съм като майка ми, Бог да я прости. Това, дето се е случило с нея, няма да се случи с мене.

Елена клатеше безмълвно глава и с надежда поглъщаше думите на внучката си, ала очите ѝ оставаха все недоверчиви и напрегнати. Твърде много скърби бе събрала старата жена и не се отпускате душата ѝ лесно.

– Така да бъде, чедо, както ти го казваш, така да бъде – опита да се усмихне старата жена.

– Ще бъде, майко, ще видиш.

– Гушни ме и мене, стайа майко! – промуши се между тях двете Христина.

– Ох, на баба! – приведе се Елена към детето и го разцелува по меката косица. То се притисна в нея и с двете си тънки ръчици се опита да обхване кръста ѝ. Тя погали детето, пък мушна няколко захарни бучки в ръчицата му.

– Хайде, Христинке, време е да вървим – подкани я майка ѝ, – скоро ще започне да се стъмва.

– Пак дода, стайа майко.

– Пак, чедо, пак, щото аз ще те чакам.

Елена подаде плетената кошница на Божана, която държеше, и рече:

– Ето, чедо, от тая билка да дадеш там на вашия спицерин*. За илач на оная жена, дето рече, че не можел да ѝ помогне. Речи му да я стрие хубаво, преди да я накисне в ракия.

– О, майко, ти си запомнила!

– Как нема да запомня. Горката жена, колко ли страда!

– Аз не я познавам, но господин Соломон много се терзае за нея. Откакто му казах, че познаваш билките, той все ме пита за тебе и все се надява и ти нещо да му кажеш.

– Ето, туй ще му занесеш. Ама се иска постоянство, поне три месеца треба да се пие от тая отвара. По-нататък пак ще пратя. Нека почне сега жената, пък да видим.

Качи се последна във файтона Божана и се настани до съпруга си. Срещу нея вече бе седнала Христина, сгушена

* Спицерин – остар. дума за аптекар.

до Китана и увита в меко одеялце. Конете нервно пръхтяха, готови да потеглят, а кочияшът седеше с изпънат гръб в очакване всеки момент да ги подкара. Елена се приближи до файтона и се пресегна да погали ръката на прислужницата.

– Господ да те благослови, Ките, за добрината ти – кротко ѝ каза старата жена. – Секи път, като дойдеш, не се спираш в тая къща. Сè вършееш, вършееш. То работата край нема, ама се пак твоята господарска къща е друга.

– Не се кахъри, бабо Елено – стисна ръката ѝ младото момиче. – Аз и без туй мирно не мога да стоя. И тая къща, и оная – за мене са еднакви. Аз нали все гледам господарката да е добре, та като видя, че погледът ѝ шари навсякъде, като дойде тука, и като знам как ръцете я сърбят да тури всичко в ред, по-добре аз да го направя. А пък и радост е за мене – ти си толкоз добра жена, бабо Елено. Възрастна си вече, имаш нужда от помощ.

– Така е, остарях си и това е. Иска ми се да направя толкоз неща, ама не мога. Не щат да ме слушат тия пусти крака. Че и ръцете нещо зеха да треперят.

– Е, как?! Малко ли работа е минала през тия ръце? Ето сега твоята работа е да се радваш на правнучката.

– Пълни ми сърцето тя! Каква ми е гиздавичка, на баба момичето!

– Хайде, пък другия път, като дойдеме, и цветята ще оправя.

– Цветята ли – намеси се Божана с престорено възмущение. – Цветята никому не давам! Нали знаеш, че и вкъщи все аз се грижа за цветята, Ките!

– Ето – безпомощно вдигна рамене прислужницата, – никога не мога да се разбера с нея.

– Не, аз с тебе не мога да се разбера! – през смях отвърна Божана.

Дълго, след като потегли файтонът, махаха Васил и Елена. Дълго останаха така и след като той се скри зад завоя, но

все още се чуваха тропотът от копита и дрънченето на звънци от сбруята. Дълго гледаха в същата посока и когато вече нищо не се чуваше. Сетне мълчаливо се прибраха.

Не спираше да чурулика весело детското гласче. Като пролетно птиче то се извисяваше, снижаваше, политаше с рой въпроси, пърхаше със звънкия си смях, искаше всяко внимание и после пак и пак. Махаха малките ръчици, сочеха нещо нагоре, встрани, напред. Навеждаше се ту напред, ту рязко отпускате гръбче назад в меката облегалка, потупваше с пръстче кочияша по гърба и го заливаше със звучното бърборене за дядо, който направил люлка, за дървото, което ѝ подарило шишарка, за старата майка. Одеялцето често се изхлузваше. Китана го придърпваше, подпъхваше го около крачетата да им топли, че хладно ставаше привечер, и се опитваше да укроти детето с увещания, ала неуморна оставаше Христина.

– Не се ядосвай, Ките. Нали знаеш, че след още няколко завоя ще заспи.

– Така е, господарке, но не искам да се отвива. Да не вземе да се простуди.

Файтонът излезе на мегдана на селото, където при кръчмата оживено разговаряха неколцина мъже и енергично повдигаха малки юзчета към устните си. Плавното движение на скъпия файтон бързо привлече погледите им и те вкупом млъкнаха. И както съсредоточено се вираха, така, когато минаха покрай тях, няколко рунтави калпака се поразшаваха, ръце за поздрав се вдигнаха и куп сърдечни усмивки се разкриха. На свой ред поздравиха и продължиха. Малко преди да излязат от селото, точно при последната махала, до една от крайпътните къщи стоеше жена. Божана я позна по яркото и цветно облекло и забуленото лице. Не бяха останали вече такива хора в планинското село, отдавна го бяха напуснали. Само тези единствени не бяха тръгнали. Изпънала напрегнато гръб, жената се бе вторачила в пътя.

На мига, в който съзря файтона, взе да ръкомаха припряно с кърпичка в ръка. Божана помоли кочияша да спре и слезе при нея.

– Въйй, Божанке, откога те чакам, ако знаеш! – развълнувано стисна рамото ѝ жената.

– Радвам се да те видя, Захра ханъм!

– И аз се радвам, Божанке, и аз! – Жената погледна към файтона и все така задъхано продължи: – Ще прощаваш, че те задържам, ама много ме беше страх да не те изпусна. Разбрах, че си дошла в село, пък нали не мога да мръдна от къщи, знаеш какво чудо е.

Жената отчаяно вдигна рамене и ги отпусна с дълга въздишка. Божана гледаше бледото и изпито лице, което през последните няколко години се бе изпълнило с множество бръчки. Тя поклати глава с разбиране и попита:

– Как е Мехмед ефенди?

– Не е добре, Божанке, никак не е добре. Аз затова те чакам, не знам още колко ще го бъде. Легна на това легло и половин година вече как не може да стане. Той и преди не беше добре, ама креташе сè някак. А сега никак не може да стане и отпада със секи изминал ден.

– Какво казва лекарят?

– Какво, какво... И той вдига рамене. Идва тука няколко пъти, пише, пише, нарежда какво да правя, пък си тръгне. Ама остави това, по-скоро за Несбие ми е кахърът. Той, Мехмед, сè мълчи, нищо не обажда за нея, ама аз знам какво му се върти в главата. Изгоре му душата за Неси, толкоз време вече, откак тя си тръгна, не я е виждал. Една нощ преди една-две недели, кога беше с много силна треска, сè нейното име шепнеше. И не знам що да сторя. Аз не съм му рекла нищо, че си ми я довели да я видя, нали обещах никому дума да не изричам за това, ама сега е друго. Сега той е вече много зле. Нема ли начин как да я доведеме да се види и с него? Не

е хубаво Мехмед да си отива от този свят с такава болка в сърцето. – Захра изтри потеклите си сълзи с кърпичката, която държеше в ръка.

– Ще говоря с Неси, но знаеш колко я е страх от братята ѝ, най-вече да не я върнат тук и да не я венчаят против волята ѝ.

– Знам, Божанке, ама той, най-големият, дето най ѝ се канеше, замина оттука. Две години има, откак е в Стамбул. Не можа да понесе срама на Неси и замина да е далече от нас. Провърве му там алъш-веришът*, и с мюлкове**, чувам, се сдобил. После зè при него и другия син. Сега останаха по-малките двама. Най-малкият не е опасен, знаеш, той е на страната на Неси. Другият е на чаршията от тъмно до тъмно, остана сам и едва смогва с работата. Той, най-малкият, уж да помага, ама хич го не бива в занаята, само се върти пред дюкяна, поне мющерията да кани... Зле е положението, Божанке, отдавна берекет*** няма в нашия дом – въздъхна отново жената. – Добре че двамата синове от Цариград прашат по некоя пара, та има за хекимина****, че иначе не знам що щехме да правиме.

– Не се кахъри, Захра ханъм. Ще отида още утре при Неси да говоря с нея.

– Моля ти се, кажи ѝ, че ако рече да дойде, най-добре е по пладне. Тогаз освен мене и Мехмед нема никой вкъщи, да е сигурна в това. Ама да не се бави, че не знам още колко ще го бъде – и тя изхлипа в шепата си.

Сви се сърцето на Божана от страданието на възрастната жена, пресегна се и я прегърна. Захра сякаш само това бе чакала и уморено отпусна глава на рамото ѝ, пък даде свобода на сълзите си.

* Алъш-вериш (тур.) – търговия, сделки.

** Мюлк (тур.) – недвижим имот.

*** Берекет (тур.) – плодородие.

**** Хекимин (тур.) – лекар.

– Що ми дойде до главата! То едно след друго, едно след друго! И край няма, и селямет* не виждам! Клетва ли нечия ни застигна? Кому лошо сме сторили? Какви старини дочакахме с моя Мехмед! – през плач нареждаше жената. След малко се отдръпна, подсмръкна няколко пъти и избърса очите си. Изведнъж се опита да се усмихне. – Ама виж и аз каква съм! Нито те попитах как сте, нито за детето рекох нещо! – Сепна се, пък взе нещо да рови из дълбоките джобове на шалварите и извади оттам няколко парчета небет шекер**. – Ето, да дадеш на детето от мене. За нея съм го приготвила.

Божана взе парчетата небет шекер и благодари.

– Ще тръгвам сега, Захра ханъм, но още утре ще говоря с Неси.

– Говори, говори на сека цена, Божанке! – умолително звучеше гласът на жената. – Да не се страхува ѝ речи, ами направо да идва. То вече не е като преди, никой нема нищо да ѝ стори. Други времена са вече.

Смълчани, останалите във файтона наблюдаваха от страни двете жени и виждаха, че голяма бе скръбта на възрастната. Знаеха нейната история, чия майка е, какво тежи на нейния дом, и с жалост към нея се бяха изпълнили. Дори малката Христина не се обаждаше и гледаше с тъжни очи. Когато Божана се върна при тях и отново потеглиха, дълго време никой нищо не продума. Всеки се бе умълчал.

Не след дълго Христина заспа, сложила главица в скута на Китана. Божана бе опряла лицето си на рамото на Стефан, а той, успокоен в присъствието на семейството си, рееше поглед из есенната шир.

* Селямет (тур.) – спасение.

** Небет шекер (тур.) – захар под формата на кристали.